

Svenskans beskrivning

Del I

Svenskans beskrivning 38

Redigerad av
Denny Jansson, Ida Melander,
Gustav Westberg & Daroon Yassin Falk

Svenskans beskrivning

**Förhandlingar vid trettioåttonde sammankomsten
Örebro 4–6 maj 2022**

Del I

Författare: Redigerad av Denny Jansson, Ida Melander,
Gustav Westberg & Daroon Yassin Falk

Titel: Svenskans beskrivning 38: Förhandlingar vid trettioåttonde
sammankomsten. Örebro 4–6 maj 2022, Del I

Utgivare: Örebro universitet, 2024
www.oru.se/publikationer

ISSN: 1102-3619

ISBN: 978-91-87789-89-2

Fundamentsdubbling med *så* hos 9-åringar: effekter av modalitet, genre och fundamentalslängd

Josefin Lindgren, Saga Bendegard & Anne Palmér

1 Inledning

Fundamentet, svenskans syntaktiska förstaposition, är centralt för texters struktur. Det binder samman satser och bidrar till textuell kongruens. Trots att svenskan tillåter alla typer av satsled i fundamentet (SAG 1999, band 4:431ff., 689f.) förekommer vissa typer betydligt oftare än andra. Valet av satsled i fundamentet påverkas av olika principer såsom att känd information oftast placeras tidigt i satser, textbindning och tyngd (för en beskrivning av dessa principer, se Lindgren, 2021), men språkbrukarens val är centralt. Variation av satsled i fundamentet kan beskrivas som språkbrukarens sätt att använda ordföljd och meningsbyggnad för att skapa en varierad och sammanhållen text. En typ av fundament som särskilt påverkar informationsstrukturen är de som innehåller så kallad fundamentalsdubbling med *så*, där ett adverbialuttryck i fundamentet följs av *så* (se t.ex. Ekerot 1988:72ff.)¹. Konstruktionen kallas även icke-anaforisk dubbling (Ekerot 1988:246) eller adjunktionellt *så* (SAG 1999, band 4:10f., 99, 694f.) och exemplifieras i (1), (2), och (3)².

- (1) *om Guldhamstern inte får vatten so dör Guldhamstern.* (beskrivande text, NP3-2019-004)
- (2) *När begravningen var Slut Så gick det hem* (berättande text, NP3-2019-047)
- (3) *sen så börjar han jaga musen* (muntlig berättelse, MoSwe404)

¹ Även *då* kan ingå i konstruktionen med samma funktion som *så*.

² Exempelen är hämtade från föreliggande studies data. Inom parentes anges exempelns genre samt deltagarens kod. De skrivna exemplen återges utan anpassningar till standardspråklig ortografi. I alla exempel står fundamentet i kursiv stil och *så/då* är understruket.

I konstruktionen tillför *så* inget semantiskt innehåll. Dess funktion är ännu inte helt klarlagd men troligtvis fungerar *så* som avdelare (gränsmarkör) och/eller 'ihopbindare' (sambandsmarkör) mellan fundamentet och resten av satsen (Lindström & Ottjesjö 2005). Detta indikerar att *så* bidrar till informationsstruktureringen, vilket även förts fram i litteraturen. Exempelvis skriver Ekerot (1988:37) att *så* "antas underlätta förståelsen" och Jörgensen och Svensson (1987:139) att det "underlättar för mottagaren att på ett korrekt sätt strukturera meddelandet och därmed gör det lättare för honom att tolka budskapet". *Så* anses även ha viss summerande eller vidareförande funktion (Lindström & Ottjesjö 2005:116)³. Platzack (1974) undersökte om *så* efter "spetsställd adverbialbisats (ej konditionalsats)" (1974:60) underlättar läsning, men skillnaden i läshastighet var liten och inte statistiskt signifikant. Inte heller framkom någon skillnad i resultaten på förståelsefrågor till texten. Det är alltså ännu oklart på vilket sätt *så* påverkar vår språkförståelse.

Fundamentsdubbling med *så* anses generellt inte höra hemma i formellt skriftspråk och används av vuxna främst i informellt tal (Ekerot 1988; Nordström 2010). Tidigare studier har visat att konstruktionen är frekvent i talad svenska (Bohnacker & Lindgren 2014; Lindgren 2014, 2020). Exempelvis visade Lindgren (2014) att den användes i 48 % av adverbialinledda satser i vuxnas muntliga bildbeskrivningar. För muntliga berättelser av den typ som undersöks i föreliggande studie (delstudie 2, se avsnitt 3) fann Lindgren (2020) att vuxna använde konstruktionen i 52 % av alla adverbialinledda satser och i 84 % av fallen där adverbialuttrycket bestod av en bisats. Ekerot (1988) genomförde en översiktlig studie av frekvensen av *så*-konstruktionen i tal- respektive skriftspråk och drar slutsatsen att "*så* är långt vanligare i tal-språksmaterialen än i skriftspråksmaterialen" (1988:42).

Tidigare studier har även visat att användningen av fundamentdubbling med *så* är kopplad till fundamentets längd (Lindgren 2014, 2020). Exempelvis var de fundament där dubbling användes signifikant längre (5,4 ord) än de där dubbling inte användes (2,5 ord) i vuxnas muntliga berättelser (Lindgren, 2020). Ekerots översiktsstudie

³ Se även Platzack (1974:59) och de verk som refereras där.

(1988:73f.) visade att *så* var vanligare med långa än med korta bisatsfundament.

Barns användning av konstruktionen har oss veterligen endast undersökts i en tidigare publicerad studie. I en longitudinell studie av fundament i barns muntliga berättelser (ålder 4–7) sågs en statistiskt signifikant skillnad mellan 7-åringar och vuxna (Lindgren 2020). 7-åringarna använde konstruktionen i endast 22 % av alla adverbialinledda satser och främst i form av det fasta uttrycket *sen så*. Användningen ökade inte signifikant från 4 till 7 år. Barn verkar alltså använda konstruktionen mindre ofta än vuxna, men studier av äldre barn och av ytterligare genrer/modaliteter saknas.

Tidigare studier ger alltså upphov till en rad obesvarade frågor. Vid vilken ålder når barns användning vuxnas? Påverkar fundamentalslängd även barns användning? Använder barn, likt vuxna, främst konstruktionen i informella genrer och i talspråk? Föreliggande studie utgör ett första försök att besvara dessa frågor. Syftet är att undersöka 9-åringars användning av fundamentsdubbling med *så* i två modaliteter (muntligt, skriftligt) och två skriftliga genrer (berättande, beskrivande). Följande frågeställningar besvaras:

- I vilken utsträckning använder 9-åringar fundamentsdubbling med *så*?
- Finns skillnader mellan olika modaliteter och genrer?
- Hur påverkar fundamentalslängden användningen av konstruktionen?

Utöver den öppna frågan gällande 9-åringars användning av konstruktionen testas två hypoteser baserade på resultat från tidigare studier: att fundamentsdubbling med *så* förekommer mer frekvent i mindre formella än i mer formella genrer (H1), där beskrivande texter ses som mest formella följt av berättande texter och slutligen muntligt berättande som den minst formella genren, samt att fundamentalslängden påverkar användningen (H2), dvs. att det är mer troligt att fundamentsdubbling med *så* används ju längre fundamentet är. De båda hypoteserna illustreras i Figur 1 och 2.

Bendegard, Lindgren & Palmér 2023.). Inom projektet digitaliseras samtliga inskickade texter från provet i årskurs 3 år 2019 i ämnena svenska och svenska som andraspråk. Texterna som ingår i delstudie 1 (258 texter) utgör ca 50 % av de inskickade texterna i ämnet svenska.

Skrivuppgiften för den berättande texten innebar att skriva en sann eller fiktiv berättelse om en riktigt bra dag. För den beskrivande texten bestod uppgiften av att skriva en faktatext om guldhamstern. Skrivtiden var i båda fallen 60 minuter och eleverna förbereddes genom att de fick läsa en text och delta i ett lärarlett samtal om ämnet.

Texter från 129 elever (66 flickor, 63 pojkar) ingår i studien. Varje elev har skrivit en berättande och en beskrivande text, vilket ger 258 undersökta texter. Texterna segmenterades först manuellt i deklarativa huvudsatser och övriga satstyper sorterades bort. Därefter kodades fundamenten för typ av satsled samt fundamentalslängd (i antal ord)⁵ och alla adverbialinledda satser togs fram. Tabell 1 ger en översikt av antalet deklarativa huvudsatser, antalet adverbialinledda huvudsatser och procent adverbialinledda satser. Sammanlagt består materialet för delstudie 1 av 1 229 adverbialinledda satser, där antalet satser från de berättande texterna är ungefär tre gånger större än från de beskrivande. Detta beror på att de berättande texterna generellt är längre samt innehåller en högre andel adverbialinledda satser.

Tabell 1. Delstudie 1 – Antalet (N) deklarativa huvudsatser och adverbialinledda huvudsatser samt procent adverbialinledda satser.

	Berättande	Beskrivande	Totalt
N deklarativa huvudsatser	2 813	1 848	4 662
N adverbialinledda satser	933	296	1 229
% adverbialinledda satser	33 %	16 %	26 %

⁵ För satser som innehåller fundamentalsdubbling har *så/då* inte räknats med i fundamentalslängden.

Alla adverbialinledda satser kodades för förekomst av fundamentsdubbling med *så* (inklusive dubbling med *då*)⁶. För att undersöka effekterna av genre och fundamentslängd genomfördes en multivariat statistisk analys i form av en *logit mixed effects model* 'logistisk regressionsanalys med blandade effekter'⁷ med funktionen *glmer* i paketet *lme4* (Bates m.fl. 2015) i statistikprogrammet R⁸. Den beroende variabeln var förekomst av fundamentsdubbling med *så* och prediktorerna (de oberoende variablerna, *fixed effects*) var genre (berättande, beskrivande) och fundamentslängd (i antal ord). Eventuella individuella skillnader mellan deltagare (dvs. elever) kontrollerades för genom att deltagare inkluderades som *random effect* 'slumpmässig effekt'⁹. Två typer av *pseudo-R²*, dvs. mått på den andel av variationen i användningen av fundamentsdubbling modellen förklarar, togs fram med hjälp av funktionen *r.squaredGLMM* i paketet *MuMIn* (Bartoń, 2020). Det marginella *R²* (*R²m*) anger den andel av variationen som förklaras med hjälp av endast prediktorerna (de oberoende variablerna) medan det konditionella *R²* (*R²c*) anger den andel av variationen som förklaras med hela modellen inklusive slumpmässiga

⁶ Förekomster av *då* istället för *så* var ovanliga i materialet (delstudie 1: 8 förekomster; varav berättande: 4 och beskrivande: 4; delstudie 2: 8 förekomster, samtliga i de muntliga berättelserna).

⁷ En regressionsanalys analyserar hur väl värdena på de oberoende variablerna förutsäger värdet på den beroende variabeln, och huruvida de oberoende variablerna, var och en för sig och sammantaget, förklarar en signifikant andel av variationen i den beroende variabeln, dvs. om de oberoende variablerna påverkar den beroende variabeln signifikant. En logistisk regressionsanalys används när den beroende variabeln är binär (endast har två värden), vilket är fallet i vår studie (antingen produceras fundamentsdubbling med *så* eller så produceras det inte). En analys med blandade effekter innehåller såväl oberoende variabler som slumpmässiga effekter.

⁸ De två delstudiernas material samt de skript som använts för att genomföra analyserna i R är tillgängliga via <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/VP7MQ>.

⁹ En *random effect* är en effekt som forskaren inte primärt är intresserad av att undersöka, men som potentiellt kan påverka resultaten och som analysen därför behöver kontrollera för.

effekter. Ju högre R^2 -värden, desto bättre förklarar modellen med de undersökta prediktorerna (dvs. genre och fundamentalslängd) variation i den beroende variabeln (dvs. i användningen av fundamentalsdubbling). En stor skillnad mellan R^2_m och R^2_c betyder här att det finns stora skillnader mellan individuella deltagare. I tillägg till R^2_m och R^2_c för analysen som helhet rapporterar vi varians och standardfel (SE) för den slumpmässiga effekten samt koefficient (β) och standardfel (SE) för de oberoende variablerna (fixed effects)¹⁰. För de oberoende variablernas koefficienter anges även huruvida dessa påvisar statistiskt signifikant effekter, dvs. har ett p-värde som understiger 0,05 i enlighet med gängse standard för statistisk signifikans.

2.2 Resultat

Tabell 2 visar förekomsten av fundamentalsdubbling med *så* av alla adverbialinledda satser i de två genrerna och tabell 3 visar hur ofta dubbling förekommer tillsammans med fundament av olika längd. I tabell 4 redovisas en sammanfattning av resultaten från den statistiska analysen, dvs. den statistiska modellen för fundamentalsdubbling med *så* av alla adverbialinledda satser i berättande och beskrivande texter.

Tabell 2. Delstudie 1 – Förekomsten av fundamentalsdubbling med *så* av alla adverbialinledda satser, berättande och beskrivande text, procent och antal.

	Berättande	Beskrivande
Fundamentsdubbling	16,0 % (149)	29,7 % (88)
Ej fundamentalsdubbling	84,0 % (784)	70,3 % (208)
Totalt	100,0 % (933)	100,0 % (296)

¹⁰ *Variansen* är ett mått på hur stor variationen i den slumpmässiga effekten är, *koefficienten* anger styrkan och riktningen på den oberoende variabelns påverkan på den beroende (mer specifikt anger värdet hur mycket den oberoende variabelns värde förändras när den beroende variabeln värde ändras ett steg, och ett positivt värde betyder att den beroende variabelns värde ökar när de oberoende variabelns värde ökar), och *standardfelet* (SE) är ett spridningsmått som anger hur stor osäkerheten för varians- respektive koefficient-värdet är (ju högre SE-värde, desto osäkrare är värdet för varians/koefficient).

Tabell 3. Delstudie 1 – Förekomsten av fundamentsdubbling med *så* av alla adverbialinledda satser med fundament av olika längd, berättande och beskrivande text, procent och antal.

Längd	Berättande	Beskrivande
1	4,6 % (24/519)	3,7 % (4/107)
2	19,3 % (26/135)	13,5 % (5/37)
3	25,0 % (16/64)	37,0 % (10/27)
4	27,8 % (25/90)	44,8 % (26/58)
5	46,3 % (25/54)	68,0 % (17/25)
6+	46,5 % (33/71)	61,9 % (26/42)

Tabell 4. Delstudie 1 – Sammanfattning av logit mixed effect model för fundamentsdubbling med *så* av alla adverbialinledda satser (N = 1 229) i berättande och beskrivande texter¹¹.

Random effects	Varians	SE
Deltagare: Intercept	2,94	1,71
Fixed effects	β	SE
Intercept	-4,18***	0,32
Fundamentlängd	0,67***	0,06
Genre: BESK vs BER	0,45*	0,23
Modellutvärdering	R^2m	R^2c
	0,23	0,59

Not. *** = $p < 0,001$, * = $p < 0,05$. Värden har avrundats till två decimaler. Det andra värdet på en prediktor är dess referensnivå. *SE* = standardfel, β = koefficient, BER = berättande, BESK = beskrivande, R^2m = marginellt pseudo- R^2 , R^2c = konditionellt pseudo- R^2 .

Resultaten från den statistiska analysen (tabell 4) visar att såväl fundamentlängd som genre påverkar användningen signifikant: sannolikheten att fundamentsdubbling med *så* används ökar ju längre fundamentet är och är högre i beskrivande än i berättande texter. Dessa effekter ses tydligt i tabell 2 och tabell 3; fundamentsdubbling är

¹¹ Formeln för analysen med funktionen lme4 i R var: Fundamentsdubbling ~ Fundamentlängd + Genre + (1|Deltagare).

betydligt vanligare i de beskrivande texterna (29,7 % jämfört med 16 %), är sällsynt med mycket korta fundament (1 ord, 4,6 % respektive 3,7 %), något vanligare med längre fundament (2–3 ord, 19,3 % respektive 13,5 %) och mycket vanliga med fundament som är 4–5 ord eller längre (27,8 % – 68%). Modellen inklusive random effects förklarar 59 % av variationen i användningen av fundamentsdubbling med *så* i materialet (se tabell 4). Den stora skillnaden mellan det marginella och det konditionella R^2 -värdet (0,23 jämfört med 0,59, se tabell 4), liksom det relativt höga variansvärdet för random effect för deltagare, visar att det även finns stora individuella skillnader, vilket vi återkommer till i diskussionen (avsnitt 4).

3 Delstudie 2

I delstudie 2 jämförs muntliga och skriftliga berättelser. I avsnitt 3.1 ges en översikt över metod och material och i 3.2 redovisas resultaten.

3.1 Metod och material

Det muntliga materialet för delstudie 2 består av fiktiva, bildbaserade berättelser som eliciterats med berättelseinstrumentet *Multilingual Assessment Instrument for Narratives* (MAIN; Gagarina m.fl. 2019) från 17 9-åringar (10 flickor, 7 pojkar)¹². Varje deltagare producerade två korta berättelser. För mer information om datainsamlingen, se Lindgren (2018). Berättelserna transkriberades ordagrant med huvudsakligen standardspråklig ortografi i det s.k. CHAT-formatet (McWhinney, 2000). Det skriftliga materialet utgörs av 17 slumpmässigt valda berättande texter från delstudie 1 (från 7 flickor och 10 pojkar). Tabell 5 visar antalet deklarativa huvudsatser, antalet adverbialinledda huvudsatser och procent adverbialinledda satser. Sammanlagt består materialet för delstudie 2 av 326 adverbialinledda satser.

¹² Dessa deltagare ingick inte i delstudie 1 utan dessa data samlades in i anslutning till ett projekt om enspråkiga och flerspråkiga barns berättande (Lindgren 2018). Deltagarna är desamma som i Lindgren (2020).

Tabell 5. Delstudie 1 – Antalet (N) deklarativa huvudsatser och adverbialinledda huvudsatser samt procent adverbialinledda satser.

	Skriftligt	Muntligt	Totalt
N deklarativa huvudsatser	428	487	915
N adverbialinledda satser	134	192	326
% adverbialinledda satser	31 %	39 %	36 %

Tillvägagångssättet för segmentering i huvudsatser, kodning och analys var detsamma som i delstudie 1 (se avsnitt 2.1).

3.2 Resultat

Tabell 6 visar förekomsten av fundamentsdubbling med *så* av det totala antalet adverbialinledda satser i de båda modaliteterna och tabell 7 visar förekomsten av fundamentsdubbling med fundament av olika längd. I tabell 8 redovisas en sammanfattning av den statistiska modellen för fundamentsdubbling med *så* av alla adverbialinledda satser i muntligt och skriftligt berättande.

Tabell 6. Delstudie 2 – Förekomsten av fundamentsdubbling med *så* av alla adverbialinledda satser, skriftligt och muntligt berättande, procent och antal.

	Skriftligt	Muntligt
Fundamentsdubbling	12,7 % (17)	27,1 % (52)
Ej fundamentsdubbling	87,3 % (117)	72,9 % (140)
Totalt	100,0 % (134)	100,0 % (192)

Tabell 7. Delstudie 2 – Förekomsten av fundamentsdubbling med *så* av alla adverbialinledda satser med fundament av olika längd, skriftligt och muntligt berättande, procent och antal.

Längd	Skriftligt	Muntligt
1	3,9 % (3/76)	24,7 % (44/178)
2	16,7 % (3/18)	60,0 % (3/5)
3	8,3 % (1/12)	0 % (0/2)
4	38,5 % (5/13)	-
5	40,0 % (2/5)	100 % (1/1)
6+	30,0 % (3/10)	66,7 % (4/6)

Tabell 8. Sammanfattning av logit mixed effects model¹³ för fundamentalsdubbling med *så* av alla adverbialinledda satser (N = 324) i muntligt och skriftligt berättande.

Random effects	Varians	SE
Deltagare: Intercept	1,00	1,00
Fixed effects	β	SE
Intercept	-3,41***	0,59
Fundamentalslängd	0,46***	0,12
Modalitet: muntligt vs skriftligt	1,53**	0,56
Modellutvärdering	R^2m	R^2c
	0,15	0,35

Not. *** = $p < 0,001$, ** = $p < 0,01$. Värden har avrundats till två decimaler. Det andra värdet på en prediktor är dess referensnivå. SE = standardfel, β = koefficient, R^2m = marginellt pseudo- R^2 , R^2c = konditionellt pseudo- R^2 .

Den statistiska analysen (tabell 8) visar att såväl fundamentalslängd som modalitet påverkar användningen signifikant. Som framgår av tabell 7 är fundamentalsdubbling generellt vanligare med längre fundament: sannolikheten för att fundamentalsdubbling med *så* används ökar alltså ju längre fundamentet är. Tabell 7 visar också att fundamentalsdubbling med ettordsfundament är mycket vanligare i de muntliga berättelserna (24,7 %) än i de skriftliga (3,9 %). Användningen av fundamentalsdubbling är alltså signifikant högre i muntliga berättelser (27,1 %) än i skriftliga (12,7 %, se tabell 6), oavsett fundamentalslängd. Modellen inklusive random effects förklarar 37 % av variationen i användningen av fundamentalsdubbling med *så* i materialet. Precis som i delstudie 1 visar den relativt stora skillnaden mellan det marginella och det konditionella R^2 -värdet (0,15 jämfört med 0,35, se tabell 8), samt storleken på variansvärdet för random effect för deltagare, att det finns stora individuella skillnader. Dessa skillnader diskuteras och exemplifieras i nästkommande avsnitt (avsnitt 4).

¹³ Formeln för analysen med funktionen lme4 i R var: Fundamentsdubbling ~ Fundamentalslängd + Modalitet + (1|Deltagare).

4 Diskussion

I föreliggande studie undersöktes 9-åringars användning av fundamentalsdubbling med *så* samt vilka effekter genre (delstudie 1), modalitet (delstudie 2) och fundamentalslängd (delstudie 1, delstudie 2) har på användningen. Två hypoteser testades: att fundamentalsdubbling med *så* skulle användas i högre utsträckning i mindre formella genrer och i tal jämfört med skrift (H1) och att fundamentalslängden påverkar användningen signifikant (H2), dvs. att det blir mer troligt att konstruktionen används ju längre fundamentet är.

Generellt användes fundamentalsdubbling i relativt låg utsträckning (i mellan 12,7 % och 29,7 % av alla adverbialinledda satser). Delstudie 1 fann en signifikant effekt av *genre*, med en högre andel fundamentalsdubbling i beskrivande texter (29,7 % jämfört med 16 % för de berättande). Effekten av genre gick åt motsatt håll än förväntat, med en högre andel fundamentalsdubbling i den genre som kan anses mer formell (beskrivande texter) än i den mindre formella (berättande texter). Däremot sågs som förväntat i delstudie 2 en signifikant effekt av *modalitet*, med en högre andel fundamentalsdubbling i muntliga berättelser (27,1 %) än i berättande texter (12,7 %). Hypotes 1 kunde alltså delvis bekräftas; hos barn är fundamentalsdubbling vanligare i tal än i skrift, men den skriftliga genrens grad av formalitet verkar inte påverka barns användning av fundamentalsdubbling på det förväntade sättet. I båda delstudierna hade *fundamentalslängden* en signifikant effekt: ju längre fundamentet är, desto troligare är det att fundamentalsdubbling används, oavsett genre och modalitet. Dubbling är t.ex. betydligt vanligare med fundament som består av minst 4–5 ord än med ettordsfundament. Resultaten stödjer med andra ord hypotes 2, att fundamentalslängden påverkar huruvida dubbling används. I båda delstudierna sågs en hög grad av individuell variation; vissa elever uppvisar alltså en starkare preferens för konstruktionen än andra. De statistiska modellerna förklarar en hög andel av variationen i användningen (59 % respektive 35 %) vilket indikerar att de undersökta variablerna tillsammans med den individuella variationen är viktiga faktorer för att förklara användningen av konstruktionen. Det högre värdet i delstudie 1 beror troligen på att denna studies material är mer omfattande.

I jämförelse med tidigare studier av vuxnas användning av konstruktionen, där siffror runt 50 % rapporterats (Lindgren 2014, 2020), framstår de undersökta 9-åringarnas användning som relativt låg med knappt 30 % i beskrivande texter och muntliga berättelser och ännu lägre i berättande texter. Endast en mindre ökning av användningen i muntliga berättelser ses när 9-åringarna (27,1 %) i vår studie jämförs med samma deltagare vid 7-års ålder (22 %) i Lindgren (2020); ökningen under de första skolåren är alltså liten och barns användning av konstruktionen har ännu inte nått vuxnas vid 9 år. Lindgren (2020) förklarar 7-åringarnas låga användning med deras starka preferens för korta fundament, en preferens som visserligen även sågs hos de vuxna i samma studie, men i lägre utsträckning. En liknande förklaring ligger nära till hands även för våra resultat. Vi noterade en tydlig effekt av fundamentalslängden, med stigande användning av fundamentalsdubbling ju längre fundamenten är.

Hos vuxna anses konstruktionen främst användas i informella genrer och i talspråk, vilket delvis skiljer sig från våra resultat. De undersökta 9-åringarna använde fundamentalsdubbling signifikant oftare i beskrivande än i berättande texter. En möjlig förklaring till detta är att de berättande och de beskrivande texterna inte karaktäriseras av en allmän skillnad i formalitetsnivå, utan att skillnaderna mellan dem snarare rör texternas innehåll och struktur¹⁴. Exempelvis kan detta påverka vilka typer av adverbial som placeras i fundamentet och i förlängningen deltagarnas preferenser för att använda fundamentalsdubbling med *så* (t.ex. förekomsten av satsformade fundament och särskilt konditionala bisatser, där fundamentalsdubblingar även är accepterade och använda i 'neutralt skriftspråk', se SAG 1999, band 4:699). Det är alltså möjligt att den högre användningen av fundamentalsdubbling i de beskrivande texterna kan förklaras utifrån andra faktorer än just formalitetsgrad. Framtida studier bör därför

¹⁴ I en studie av samma textmaterial som i delstudie 1 (Bendegard m.fl. 2023.) uppvisade de deltagande 9-åringarna en begynnande genremedvetenhet, med vissa skillnader i syntaktisk komplexitet och variation mellan berättande och beskrivande texter, men dessa skillnader innebär inte nödvändigtvis en skillnad i formalitet.

analysera fundamentets struktur och funktion i detalj för att kunna dra slutsatser om ytterligare faktorer som påverkar barns användning (se vidare nedan).

Den statistiskt signifikanta skillnaden mellan muntliga och skriftliga berättelser med högre andel fundamentdubbling i den förra, var däremot helt i linje med vår hypotes och resultaten från Ekerots (1988) översiktsstudie där *så*-konstruktionen var betydligt vanligare i tal än i skrift. Det tycks alltså finnas en skillnad mellan modaliteterna som inte nödvändigtvis är kopplad till graden av formalitet. En möjlig förklaring är att den funktion som gräns- och sambandsmarkör som *så* antas ha och som är kopplad till hur informationen i satsen och texten som helhet struktureras är viktigare i tal än i skrift, där mottagaren har möjlighet att gå tillbaka i texten. Detta behöver dock undersökas vidare i framtida studier.

Det är viktigt att poängtera att konstruktionen även i viss utsträckning kan ses som ett individuellt (stil)drag, vilket vår statistiska analys visar (i form av betydligt högre värden för de konditionala jämfört med de marginella R^2 -värdena, se tabell 4 och 8 ovan). Exempel (4) och (5) är utdrag ur två berättande texter som innehåller flera adverbialinledda satser i rad, men där den ena eleven (4) använder fundamentdubbling i nästan alla fall medan den andra (5) inte använder konstruktionen alls. Fundamenten i (4) är något längre än i (5) men dessa exempel tydliggör att användning av konstruktionen även är ett uttryck för språkanvändarens preferens. Skillnader mellan individuella språkanvändare och vilka faktorer som påverkar deras preferenser är därför något som bör undersökas i framtida studier av fundamentdubbling.

- (4) *Efter det när han var 1 år Så gjorde jag en födelsedags tårta till honom helt själv. När han var 2 år så lärde han sig sitt Första ord som var mamma. Sedan när han var 3 år lärde han sig att gå. Där- efter när han var 4 år så kunde han spela Ipad. När han var 5 år så spelade han Robloxian highschool som är pa Roblox och då älskade han det. Och nu när han är 6 år så går han i förSkole klass.* (NP3-2019-034, berättande text)

- (5) *När det var Toms tur att uppträda fick han fjärlar i magen. Sen Sa jurin ja. Äfter några veckor fick han reda på att han hade gått vidare till semifinal då blev Tom glad. När det var dacks hade han inte lika myke fjärlar i magen* (NP3-2019-027, berättande text)

Trots att konstruktionens funktion inte stått i fokus för studien är detta ett intressant spår inför fortsatt forskning. Vi vill därför avslutningsvis ta tillfället i akt att se närmare på ett antal exempel för att kommentera hur *så* används i vårt material. I vissa fall används *så* efter en konditional bisats i fundamentet, som i (6). Denna användning, som också lyfts fram som acceptabel i skriftspråket (se Ekerot 1988:31), är vanlig i de beskrivande texterna och utgör en möjlig förklaring till varför dessa texter uppvisar en högre andel fundamentsdubbling; de berättande; denna bisatstyp är den vanligaste i de beskrivande texternas fundament och hälften av alla *om*-bisatser innehåller fundamentsdubbling.

- (6) *om man Seter två guldhamstrar i en bur Så börjar dom Slos tills en av dom dör.* (NP3-2019-051, beskrivande text)

Fundamentet före *så* kan även ange kontexten för huvudsatsen, såväl en specifik tidpunkt (7) som ett mer allmänt tillstånd (8). Här markerar *så* gränsen mellan den bakgrund fundamentet uttrycker och huvudsatsens händelse som står i fokus. Särskilt tydligt ses detta i (7) där eleven valt att sätta punkt efter fundamentet och inleda nästa mening med *så*; *så* blir nästan ett separat, tillbakasyftande fundament i huvudsatsen som knyter meningen till den föregående (jmf Ekerot 1988:50ff. om *så* som formellt satsfundament).

- (7) *En gång när jag var typ 7 år. Så sa jag att jag vill rida.* (NP3-2019-158, berättande text)
- (8) *När hamstrarna lever vilt så måste det leta efter mat.* (NP3-2019-018, beskrivande text)

Så används även när fundamentet anger något som både temporalt föregår och kan ses som (en del av) skälet till att innehållet i huvudsatsen händer, som i (9) och (10). Här får *så* en tydlig sammanbindande och vidareförande funktion.

- (9) *Sen när jag sate mig på stolen så* blev den choklad (NP3-2019-056, berättande text)
- (10) *men när han skulle hoppa på fjäriken så* landa han i en taggbuske (MoSwe413, muntligt berättande)

I exemplen ovan består fundamenten av bisatser som i vissa fall är relativt komplexa och där funktionen hos *så* som avgränsare/sammanbindare framträder. När *så* används med kortare fundament, som i (11)–(12), är det svårare att se dess funktion. För *sen så* specifikt kan det hävdas att *så* har lexikaliserats till en del av ett fast flerordsuttryck som troligen inte uttrycker en annan betydelse än *sen* men är mer tal-språkligt, men med övriga korta uttryck förblir funktionen hos *så* öppen

- (11) *Sen så* sa Mamma att det är helj (NP3-2019-078, berättande text)
- (12) *anars så* blir deras tänder för vassa. (NP3-2019-083, beskrivande text)

Ovanstående exempel tydliggör att framtida studier av barns användning i allmänhet och av elevtexter i synnerhet behöver göra en systematisk och detaljerad analys av ett stort antal adverbialinledda satser såväl med som utan *så* (liknande Ekerots 1988 undersökning). Detta för att kunna beskriva konstruktionens funktion i elevtexter i detalj och dra slutsatser om ytterligare påverkande faktorer. Det vore även relevant att se närmare på användningens effekter på textnivå, exempelvis genom bedömningar av texters informationsstruktur, samt att jämföra elevtexter från olika åldrar för att se hur användningen är kopplad till allmän skrivutveckling. Vår studie med sin statistiska analys av ett omfattande material, där vi sett signifikanta effekter av fundamentslängd, modalitet och genre, har lagt grunden till genomförandet av sådana fördjupade studier.

5 Litteratur

Bartoń, Kamil. 2020. *MuMIn: Multi-model inference*. R package version 1.43.17. <https://CRAN.R-project.org/package=MuMIn>

- Bates, Douglas, Mächler, Martin, Bolker, Ben, & Walker, Steven. 2015. Fitting linear mixed-effects models using lme4. *Journal of Statistical Software*, 67(1). S. 1–48.
- Bendegard, Saga, Lindgren, Josefin & Palmér, Anne. 2023. Produktivitet och syntaktisk komplexitet och variation i 9-åringars berättande och beskrivande texter. I: Nelson, Marie, Michanek, Mårten, Rydell, Maria, Sayehli, Susan, Skogmyr Marian, Klara & Sundberg, Gunlög (red.): *Språk i praktiken – i en föränderlig värld: Rapport från ASLA-symposiet, Stockholms universitet, 7-8 april 2022*. Stockholm: ASLA, Svenska föreningen för tillämpad språkvetenskap. S. 39–59.
- Bohnacker, Ute & Lindgren, Josefin. 2014. Fundament, formellt subjekt och frekvens: Ordföljdmönster i svenska, nederländska och hos vuxna inlärare av svenska. *Språk & Stil* NF 24. S. 33–71.
- Ekerot, Lars-Johan. 1988. *Så-konstruktionen i svenskan. Konstruktionstypen »Om vädret tillåter, så genomföres övningen» i funktionellt grammatiskt perspektiv*. Lund: Lund University Press.
- Gagarina, Natalia, Klop, Daleen, Kunnari, Sari, Tantele, Koula, Välimaa, Taina, Bohnacker, Ute & Walters, Joel. 2019. MAIN: Multilingual Assessment Instrument for Narratives –Revised. *ZAS Papers in Linguistics* 63. S. 1–36.
- Jørgensen, Nils & Svensson, Jan 1986. *Nusvensk grammatik*. Malmö: Gleerups.
- Lindgren, Josefin. 2014. Användning av tre konstruktioner med *så* i svenskan och hos vuxna inlärare av svenska med nederländska som förstaspråk. I: Lindström, Jan, Henricson, Sofie Huhtala, Anne, Kukkonen, Pirjo, Lehti-Eklund, Hanna & Lindholm, Camilla (red.): *Svenskans beskrivning 33: förhandlingar vid trettio tredje sammankomsten för svenskans beskrivning: Helsingfors den 15-17 maj 2013*. Helsingfors: Helsingfors universitet. S. 256–67.
- Lindgren, Josefin. 2018. *Developing narrative competence: Swedish, Swedish-German and Swedish-Turkish children aged 4–6*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

- Lindgren, Josefin. 2020. Fundamentet i muntliga berättelser hos vuxna samt utvecklingen hos barn från 4 till 7 år. I: Haapamäki, Saara, Forsman, Ludvig & Huldén, Linda (red.): *Svenskans beskrivning 37. Förhandlingar vid trettiosjunde sammankomsten, Åbo 8–10 maj 2019*. Åbo: Åbo Akademi. S. 188–200.
- Lindgren, Josefin. 2021. Fundamentet: Syntaktisk struktur möter textgrammatisk funktion. I: Brandtler, Johan & Kalm, Mikael (red.): *Nyanser av grammatik: Gränser, mångfald, fördjupning*. Lund: Studentlitteratur. S. 179–192.
- Lindström, Jan & Ottesjö, Cajsa. 2005. Så som diskursmarkör. *Språk och stil*. NF 15. S. 85–127.
- MacWhinney, Brian. 2000. *The CHILDES Project: Tools for analyzing talk*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum.
- Nordström, Jackie. 2010. The Swedish *så*-construction, a new point of departure. *Working Papers in Scandinavian Syntax*. 85. S. 37–63.
- Platzack, Christer 1974. *Språket och läsbarheten: En studie i samspelet mellan läsare och text*. Lund: Gleerup.
- SAG = *Svenska Akademiens grammatik*. 1999. Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik (red.), band 1–4. Stockholm: Norstedts Ordbok.